شیعرو جۆرە کانی شیعری کلاسیزمی کوردی

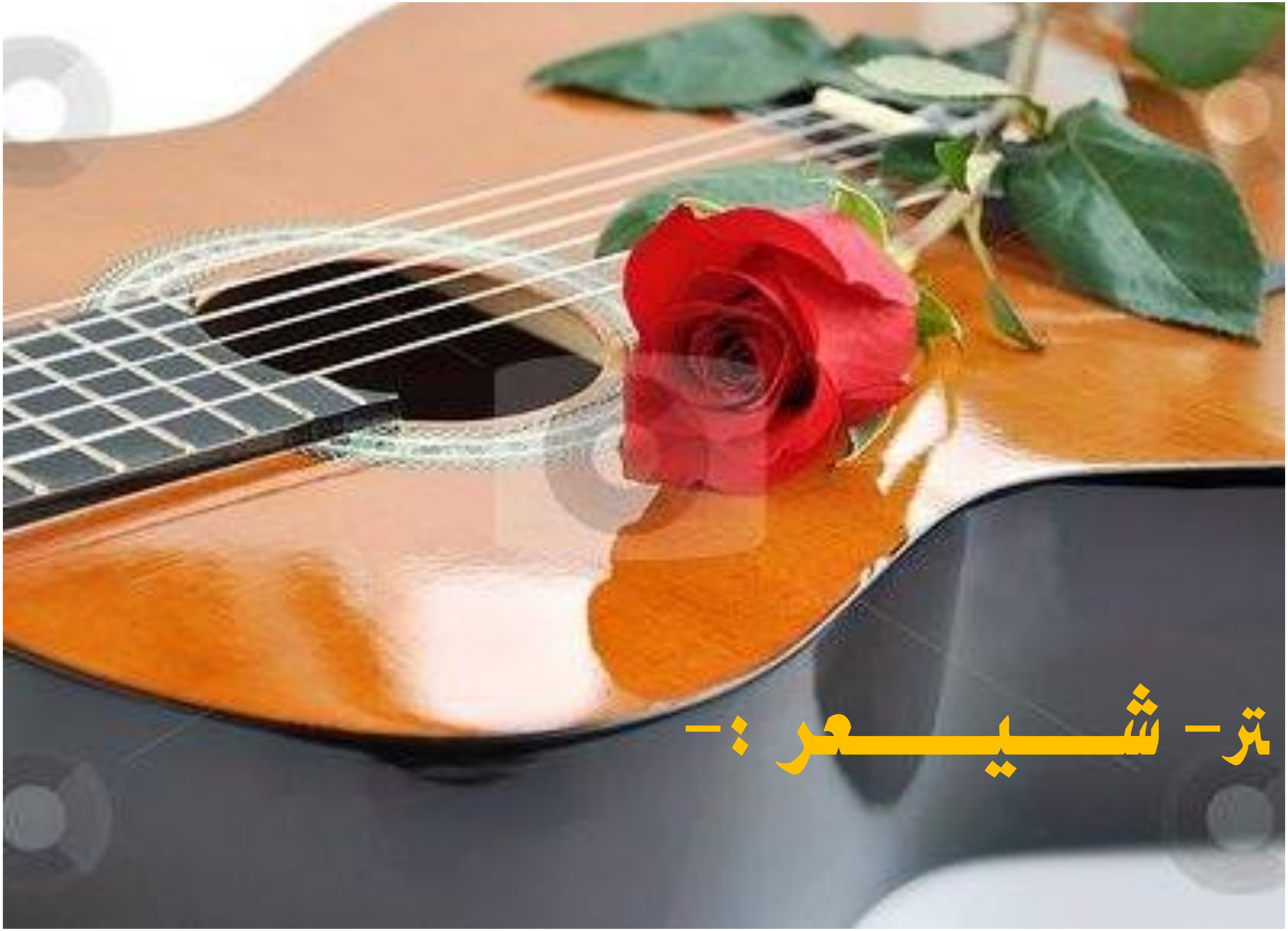
تر- شـــــيـــــعر :-

تر- شيعر :- شيعر ميژوويه كى زۆر كۆنى هه يه و ده گه رێته وه بۆ سه ره تاكانى گه شه سه ندنى بيرو هەست و سۆز وخه يالْ له لاى مرۆڤ شيعر هه ر له سه ر ه تاوه بابه تيكى گرنگ و پر بايه خ بووه بۆيه مرۆ ڤ به م هۆيه وه هه ست و نه ست و سۆزو ئه نديشه ى خۆى دەر بريوه دياره هه ر له كۆنه وه زانا و فه يله سوف و ئه ديب و نوسه ران ليكدانەوه و تيْروانينى جياوازيان هه بووه به رامبەر به شيعر و شاعيران و ئه مه ش واى كردووه كه چه ندين پيْناسەى جۆراجۆر له م باره يەوه كه بيْته كايەوه

هه ر يه كه له سۆكرات و ئه فلاتون رايان وا يه كه هونه ر يان شيعر لاسايى كردنەوه ى سروشته سىَ جار له راستيه وه دووره چونكه ئه فلاتون ژيان و بوونى دابه ش كردووه بۆ سەر سىَ جيهان :-

جيهانى يه كه م - جيهانى نموونه يه كان (ميسالى)

جيهانى دووه م – جيهانى هه ست پيْكراو كه ويْنه يه كه بۆ جيهانى يه كه م

جيهانى سىَيەم - جيهانى سيبه ر و كاره هونه ريه كان

ئه رستۆ بروای وایه كه شیعر لاسایی كردنه وه یه كه
ئه مه ش سیٚ جۆره :-
تر-لاسایی كردنه وه وه‌ك خۆی
یر- لاسایی كردنه‌وه باشتر له خۆی
سم- لاسایی كردنه‌وه خرا پتر له خۆی
هۆراس ده لیٚ :- شیعر وینه كیٚشانه
سیمۆندیس ده‌لٚیٚ :- ویٚنه كیٚشان شیعریٚكی بیٚ ده نگه
وشیعریش وینه یه كی ده نگداره
ریتشارد هیٚرد ده لیٚ :-   شیعر هونه ریٚكه مه به ستی ئه
نجامدانی گه وره ترین چیٚژ به خشینه به گویٚگر

به م شێوه یه گه لێك پێناسه ی جیاواز بۆ هونه‌ر و شیعر هه یه کلاسیکیه کان ده لین شیعر لاساییکردنه‌وه یه رۆمانسیه کان ده لێن شیعر ده ر برینی هه سته ریالیزمیه‌کان ده لێن شیعر وینه گرتن و ره‌نگدانه‌وه ی واقعه

به رای من شیعر به ر هه می مرۆڤیکی به هره دارو به ئه زمونه ،که‌خاوه‌نی هه ست و سۆز وئه‌ندیشه یه کی قول و فراوانه له ژیر کاریگه ری‌و هۆکاری ناوه کی و ده‌ره کی دا به شێوازێکی تاییه ت دێته کا یه وه

چه ندنمونه یه ك له شیعری كلاسیكی:-

نـــــالی

1800

1856

1 □ شه وی یه‌لدایه یا د ه‌یجوره ئه مشه و

كه د یده م د ور له تۆبێ نوره ئه مشه و

یر □ دلم وه ك حاكمی مه عزوله قـــــــوربان

خه لاتی وه صلی تۆی مه نضوره ئه مشه و

سم □ دلیش ما یل به د ید ه ی تــۆیه بـــۆیه

لـــه من وه حشی ره مید و د وره ئه مشه و

□□ كه تۆی شای كه چ كولاهی دید ه مه ستا ن

چ بـــاكم قه یسه رو فه غفوره ئه مشه و

له خه و هه لساوه یا ئالۆزه چـــــــاوت
هه میشه وا یه یـــــــا مه خموره ئه مشه و

سروشکم نه قشی چاوی تۆ د ه کیشیت
جیگام سه ر داره که ی مه نصوره ئه مشه و

مسولمانان د ه پرسن حالی نـــالی
له کونجی بی که سی مه هجوره ئه مشه و

مه حوى

□سم□تر-
□□□تر

تر-لەناكەس كاريا خاكم بەسەر رۆيى بەبا عومـــــرم
خودا تۆ بم ژينەتالەبەرقاپى كەسيك دەمــــــــرم
ير-بەظايع چوو مالا يعنى يا وە قتم هە موو يعـــــنى
دەبى وقتى لە (ابو الوقت) بخوازم تا تيا بمــــرم
سم-ئەجەل دەورم دەدا حاضربة ، وادەى دەورو تەسليمە
منى غەفلەت زەدە هيشتا خە ريكى مە سئە لەى دە ورم

جۆرەکانی شیعری کلاسیکی کوردی

تر-مەسنەوی (دواتاکی) :بەو هۆنراوانە وتراوە کە هەر بەیتەی قافیەی تایبەتی و سەربەخۆی هەیە جیاوازە لە قافیەی بەیتەکانی تر ئەم چەشنەش تەنها پەیوەندی بە قافیەوە هەیەو پەیڕەوی تەنها کێش و قافیەکی دیاری کراو ناکات، شێوەی مەسنەوی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا زیاتر بنیاتی جۆرەکانی تر ئەم جۆرە شعرە بە زۆری لە شعری ئاینی بەرچاو دەکەوێت وە بەڕادەیەکی زۆریش لەو شیعرانەی کە بە شێوازی هەورامی نوسراوە بەدی دەکرێت بۆ نموونە چیرۆکی (مەم و زینی خانی) و (شیرین و خەسرەوی خانای قوبادی، وە ئەو نموونەی حاجی قادریش کە لە خوارەوە ئاماژەمان پێکردووە.

تر-مەسنەوی دوو تاکی:

بە نموونەی حاجی قادری کۆیی:-

تر-حەسەرەتم هەر ئەمە لە دنیادا ا

حاجی دەمرێ بەو دەورەیان ناگا ا

یر- گەر بە دەورانیـــــان بگەییایە ە

هەموو حاڵـــــی دەبوون چ دەریایە ە

سم-چ بە مەنشووری گەوهەری کوردی ی

چ بە نەظم و کتـــــابتی وردی ی

□-سعدی ایامیٚ خۆی نەبوو نانی   ی
وەکوو من بوو گەڕۆك و بێ خانی   ی
□-ایستە خەلقی لە حەسرەتی دەمرن   ن
بەیتەکانی لە زێڕ و زیو دەگرن   ن
□-اخر ڕۆژێکیش دەبێ وەعـــــدی   ی
خەفەتم بۆ بخۆن وەکو (سەعدی)   ی

یر-موستەزاد :-لە تێڕوانینی کلاسیزمدا :

موستەزاد بریتی بووە لەو هەڵبەستەی کە لە دوای هەر دێڕێك پارچەیەکی کێشدار زیاد کراوە لە بنەڕەتدا نە واتاو نەکێشی ئەو دێڕانەی کە ئەو پارچانەی بۆ زیاد کراوە پێویستیان پێنەبووە، پارچە زیادکراوەکانیش هاوکێشن و هەر بەم جۆرەش دەتواندرێ وەك هەڵبەستێکی سەربەخۆش مامەڵەیان لە گەڵ بکرێت، بەم شێوەیە وەك دوو هەڵبەستی جیاواز خۆیان دەنوێنن هەر وەك لەم شیعرەی نالیدا دەردەکەوێ کە پێشتر باسمان کرد.

﴿موستەزاد﴾ بە نموونە نالی

ئەی تـازە جوان پیرم و ئوفتادەو و کەوتـوم
تـا ماوە حەیاتم
دەسستێ بـدەرە دەستی شکەستەم کە بە سەرچووم
قوربـانی وەفاتم
تۆ یوسفی نەو حوسنی لە سەر میهری جنـانی
من پیر و فـانی
لەم کوڵبەی ئەحزانە نەمردووم
هەروا بە تـەماتم

فەرقێكی نەكرد نەفسی نەفیسم بە عینایەت
وەحشی لە ویلایەت
لەم گۆشەی وێرانەیە هەر مامەوە وەك بووم
وەی شومی وڵاتم

سم-**تەرجیع بەند**: لە شیعری کلاسیکدا بەو شیعرانە وتراوە کە بریتی بوون لە چەند بەشێك یاخود چەند بەندێك بەڵام بە هۆی بەیتێکی قافیەی جیاوازەوە لە بەیتەکانی تر جیاکراوەتەوە، ئەم بەیتە لە کۆتایی هەموو بەندەکاندا دووبارە کراوەتەوە وەك لەم نموونە شیعرەی حەمدیدا دەردەکەوێت.

تر-جاوەتە ن فەرمو لە پەردەی سینەما وەك سینەما
سوورەتی گێڕاوە فەرموو بۆت بكات یەكسەر عەیان
یر-جاریٚ تاریخی بنووسە جا بگۆڕە قافیە
تا بەیاناتم بنووسێ لێت نەبێ حەرفی نیهان
سم-بێ هەزار ناوی سلێمانی بە تاریخ مەشهەدە
ئەم حیسابە عاقیبە ت ڕۆژێ دەبێ بیكا زەمان

مەقسەدی ئەسڵ و ئەساسی هەر دوعاکەی پێشووە
ئێستا تکراری بکە بەڵگە بیکا مە بحەث ڕەوان

-ڕەبی موی لی بێ زمانی پەنجەکانی هەڵوەرێ
هەر کەسێ گوڵشەن بە دەردی گوڵخەنی دۆزەخ بەرێ

-تەرکیب بەند: بەو هەڵبەستانە دەوترێت کە بریتین لە چەند بەشێك یان چەند بەندێك کە بە هۆی بەشێکی قافیەی جیاوازەوە لە بەندەکانی تر جیاکراوەتەوە.
لێرەدا چەند بەیتێك نەك تاکە بەیتێك دوبارەدەبێتەوەو بەندەکان لە سەر یەك کێش دەبن تەنها قافیەکانیان جیاوازە لێرەدا هەڵبەستی (ئەی لاوی کورد)ی گۆران دەخەینە بەرچاو کە هەر بەشێکی بریتییە لە سێ دێر قافیەی دێڕی سێیەم جیاوازە لە دوو دێڕەکەی تر.
ئەو جۆرە شیعرە تەرکیب بەندە

ڕێگای ئامانج باسامدار بێ   بێ
با پڕ لە ترس و ئازار بێ   بێ
دڵسۆز ڕابەر هێز ڕێبوار بێ   بێ
کۆمەڵ یەک گیان یەک بڕیار بێ   بێ
کاروانی چۆن پێش ناکەوێ   بێ
دوژمن لە بەریا ناڕەوێ   یێ

ئەی لاوی کورد، ئەی ڕۆڵەی ژێر   ر
ئەی نیشتمان دیلی زنجیر   ر
ئەی کۆمەڵ یەك چینی فەقیر   ر
نابێ هەرگیز دەرکەی لە بیر   ر
ئەو ئیستعمارە خوێن مژە   ە
کە کورد کوژە هەژار کوژە   ە

4-چوارین

چوارین‌له ریبازی کلاسیزمدا به وهه لبه ستانه ده وتریت که له چوارنیوه دیری هاوکیّش پیک هاتبیت ئه م چوارنیوه دیره چه‌ندان شیوه و قالب له خۆ ده گریت: بۆنمونه بابه تاهیری هه مه دانی ده ڵیت :-

1-خوداوه نده به فریادی دلم ره س
که سی بیکه س توئی مومانده بیّکه س

یرهه موو گویه ند تاهیر که س نه داره
خودا یـــــــارا مه نه چ حاجتی که س

یر) کامه ران موکری

وتیان ئه وریٚییەی که توٚ له سه ری

مانـــــــای ئه وه یه به لاوی ده مری

منیش پیـــم ووتن ئه وریٚییه نه گرم

به گه ردن کەچی وکه ساسی ده مرم

(خه یام)ده ڵێ

كه سی لەدونیـــــــا له تی نانی بوو
كەلاوەی كۆنـــــــــێ جی ژوانی بوو
پیاوی كەس نه بوو كه س پیاوی نەبوو
هه رئه وژیـــــاوه و ئه و ژیـــــانی بوو

6-ته وشيح

ئه مه ش جۆريكه له جۆره كانى شعرى كلاسيكى كوردى شاعير به جۆريك وشيوازيك شعره كه ى نووسيوه كەدە توانيت له راسته وه بۆ چه پ لەسەره وه بۆ خواره وه بخويندريته وه وه ك ئه م نمونه ى (پيره ميرد) :-

یەکێك لە هۆنراوە جوانەکانی شاعیری گەورەی کورد پیرەمێرد

کە بە هەردوو شێوەی ئاسۆیی و ستونی دەخوێنرێتەوە

دولبەرم	دەناڵم	شەو	بە تەنیایی
دەناڵم	بۆ گوڵ	کە دورە	لە ڕۆشنایی
شەو	کە دورە	لە خەیاڵی	خاڵانی
بە تەنیایی	لە ڕۆشنایی	خاڵانی	بوون بە میوانی

پیرەمێرد

- پێنج خشته کی

بینج خشته کی که له بینج نیوه دیر پیك هاتوه هه مویان هاو قافیه ن وه ك له م شعره ی (وه فاي)ده رده که وی

تر - ئەری ئەی بەزولف و روخسار سه نعچـــــی مەهتابم
یر - ده مەكەوخه ندەكه و نیگاهت نمەك ومەزه ی شه رابم
سم - من له به ر نیگاهت بمرم تۆسەرو رەمزەكەی جه لابم
- پێم بلێ گـــــولەكه ی به ها ر له تۆ تاكەی جودابم
- وەره به شه رتـــــی جارانی رۆژی سەدجار فیدات بم

2(هه نديك جار بينج خشته كى بريتيه له هؤنراوه يه ك كه سىَ نيوه ديرى هي شاعيريكه و به لام دوو نيوه ديره كه ى ترى كه ده مينيته وه هى شاعيريكى تره ياخود به بيجه وانه وه به لام ئه و شاعيره ى ده يه ويت جه ند نيوه ديريكى خؤى تيكه لى ئاويته بكات له كه ل جه ند نيوه ديرى شعرى شاعيريكى تر بيويسته به هه مان كيش وسه روا نيوه ديرى شعره كانى خؤى له كه ل شعره كه ى تر بگونجينيت جونكه شعره كانى تر بيشتر نوسراوه ئاماده يه بؤيه شاعيرى دووه م بيويسته شعره كه ى خؤى بكونجينيت له كه ل نيوه ديره كانى شحرى شاعيريكى تر بؤ نمونه شيخ ره زاى تاله بانى بينج خشته كى داناوه كه سى نيوه ديرى يه كه مى هى خؤيه تى دوو ديره كه ى تر هى كوردي)ه

تردلى بردوم بەنازوو عیشوە دیسان شۆخی عەیارێ
یرفریوی دام بەسحری چاوی خۆی مەحبوبی سەحارێ
سەلە هیجرانا تە قم کرد ئە ی رەفیقان کوا مەدەد کارێ

ئەمان مردن عیلاجێ سا لەریێ پیغەمبەر چارێ
ویسال یا قەتــل یاتەسکین لەهەر سـیك بۆم بــکەن کـارێ

-موەلە ع

بریتیە لەهۆنراوە یە ك كەنیوە دێری یەكە می بە زمانی كوردی نووسراوە وەنیوە دێری دوەم بەیەكیك لە و زمانانەنووسراوە(عە رە بی ،فارسی،توركی) بە لاَم بیٚویستە هە رموو نیوەدێرە كان هە مان كیش و سە روایان هە بیٚت وە ك (كوردی)دەلیٚت :

1

1- ئاخیری کوشتنت به هیجران ئاسکه که ی به رمالی خۆت

کم ندیت بالنداء لاتقتل صید الحرام

2- کوشتمت ئه مما له ئاخیری به شیمان ده بی

یا حبیبی بعد قتلی لاحصول فی الندم

3سه د که مه حزوون ونه خۆشم نامه که ت گه ر بیته لام

یندفح حزنی ومایبقی من القلب الم

-غه زه ل

یه کیکه له جۆره کانی شعری کلاسیکی ژماره ی
دیره کانی له 7دیر زیاتره و له 12دیریش تیپه ر
ناکات 0له روی کیشه وه سه رجه م دیره کان یه ك
جۆر کیشیان هه یه 0 به لام له روی سه رواوه
هه مه ره نگن 0

- نمونه غه زه ل - شیعری کوردی

1-عه زیزم وا له دوریـــــــت دل ڤیکارم
كه خوین ده رژي و له دیده ی ئه شکبارم
2-وه ها فرمیسکی خوینین دی له چـــاوم
وه ك دامانی ئه لوه نده كه نـــــــارم
3-به گه ردی قاسیدی یه ئیسی ویسالـــت
بة كوللی كویره دیــــده ی ئینتیزارم
4-كه ئومیدی ویسالی تؤم نه مــــــاوه
به مه رگی تؤ به مه رگ ئـــومیده وارم
5- له چاوی خؤت پبرسه ئه و ده زانـــی
كه وا من بؤ وا عه جول و بي قــه رارم
6- مه كه ن مه نعم كه سه رگه ردانم وویلم
به ده ست ئیشقه زه مانـــــی ئیختیارم
7- له گـــه ل عیشقت وه ها یا رو ئه نیسم
له تؤش حه تا به كولـــــی به ركه نارم

تر- قه سيده - چامه

قه سيده له رووى دارشتن و بابه ته وه له گه ل
غه زه ل جياوازى يه كى ئه وتۆ ى نى يه ته نها
له رووى دريژى شيعره كه وه نه بێت هه ندێك ده لێن
پێويسته قه سيده له **سمتر** دێر زياتر بيت هه ندێكى
تر ده لێن پێويسته له **ير** دێر زياتر بێت نمونه
ش بۆ قه سيده دوو چامه كه ى نالى و سالم

قوربانى تۆزى ريگه تم ئه ى باده كه ى خۆش مرور
وه‌ى په يـــكى شاره زا به هه مو شارى شاره زوور